

Macháčková, Zuzana

[**Buffa, Ferdinand. Atlas slovenského jazyka. III, Tvorenie slov**]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1987, vol. 36, iss. A35, pp. 139-140

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100657>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

цевзии, приведенные диалоги ориентированы на встречи между участниками конференций и на обсуждение докладов.

Четвертый раздел (с. 309—344) знакомит читателя с принципами *внешней политики СССР*, расширяет словарный запас по теме *международная политика КПСС, международная деятельность и научно-техническое сотрудничество стран-членов Совета Экономической Взаимопомощи и организации Варшавского Договора*. На с. 344—345 приводится список использованной литературы.

Каждая тема в пособии раскрывается через систему заданий:

1. предтекстовые задания вопросно-ответного характера
2. тексты для чтения и задания к текстам
3. диалоги и интервью, моделирующие реальные ситуации
4. лексико-грамматические упражнения, которые активизируют синтаксические конструкции, представленные в теме.

Книга несомненно вызовет интерес не только у научных работников-русистов, но и у широкого круга читателей, желающих повысить и расширить навыки диалогической и монологической речи в сфере международного научного общения на русском языке.

Иржи Вацек

Atlas slovenského jazyka, Zv. 3. Tvorenie slov. Časť 1. Mapy. Bratislava, Veda 1981, 422 s. Časť 2. Úvod — komentáre — dotazník — indexy. Bratislava, Veda 1978, 248 s.

Výzkum slovenských nářečí je úkol, který si slovenská jazykověda zadala už po 1. světové válce, avšak se systematickým zkoumáním založeném na přesných terénních zápisech se začalo hlavně po r. 1947. Výsledkem snažení slovenských dialektologů je Atlas slovenského jazyka (dále jen ASJ). První svazek, zaměřený na hláskosloví, vyšel v r. 1968, po deseti letech následoval svazek druhý; ten je věnován tvarosloví. Třetí díl autorsky připravil *František Buřta*. Je v něm postižena územní diferenciace slovenských nářečí v oblasti tvoření slov.

Nářeční materiál byl získán samostatným přímým výzkumem v letech 1965—1970 v 334 vybraných lokalitách podle speciálního Dotazníku pro výzkum slovenských nářečí II. Jeho slovotvornou část sestavil Fr. Buřta. Přestože tvoření slov v nářečí byla dosud věnována menší pozornost, podařilo se mu najít dostatek výrazů, na nichž lze ukázat, jak se slovenská nářečí územně liší. Zčásti pro 3. svazek využil i materiál ze slovníkové části uvedeného dotazníku a ze staršího dotazníku E. Paulinyho a J. Štolce (z r. 1948) zaměřeného na hláskosloví a tvarosloví.

Třetí svazek ASJ obsahuje 354 analytických a 52 syntetických map (dalších 31 slov je předataveno na mapě jako druhý jev a 110 slov se přikomentovává k jiným mapám). Mapová část je jádrem celého díla. Jazykový materiál je znázorněn pomocí plošných nebo lineárních geometrických značek. Převahu má analytické mapování, na jedné mapě se zobrazuje pouze diferenciace jednoho slova. V některých případech se navíc pomocí izoglosy ohraničuje i geografické rozšíření jiného podobného jevu. Doplnkem těchto analytických map jsou mapy syntetické, na nichž se také symbolovou metodou vyznačuje četnost výskytu jednoho afixu v jisté sérii jednotlivě mapovaných slov.

Zpracovaný jazykový materiál jasně ukazuje, že slovotvorná diferenciace slovenských nářečí se v mnohém shoduje s diferenciací hláskovou a tvarovou. Je tedy cenným příspěvkem k úplnější charakteristice tří základních nářečních celků na území Slovenska (např. mapa č. 7 — střsl. *spachtoš*, zsl. *spáč*, vsl. *spioch/spuch*).

Fr. Buřta zjistil, že nejběžnějšími odvozovacími prostředky slovenských dialektů jsou afixy. Nejčastější slovotvorné rozdíly se pak týkají sufixů (např. názvy pro člověka, který mlátí obilí cepy: *mlat-ec*, *mlac-ač*, *mlac-ek*, *mlac-ko*, *mlac-koš*, *mlac-kar*, *mlac-ar*, *mlac-o*). Rozdíly v prefixech jsou naproti tomu poměrně řídké (např. *o-hrizok*, *ob-hrizok*, *o-hriska*, *vi-hriska* atd.). Lexikální zvláštnosti, které slovotvornou diferenciaci provázejí, se na mapách zpracovávají pomocí zvláštních znaků nebo jsou uvedeny jen v komentářích.

Méně časté jsou rozdíly ve způsobu odvozování (např. proti rozšířeným podobám *rúbač* a *rubár* stojí celoslovenská složenina *drevorubač*). V některých případech se vedle derivací vyskytují i víceméně popisná pojmenování (např. *ovsenka* x *ovsená slama*).

Jednotlivé mapy ASJ mají přirozeně rozmanitý charakter. Chybí dostatek jasně ohraničených areálů (výjimkou je výrazněji se vydělující východoslovenské území). Časté jsou početné derivate navzájem se proplétající nebo zabírající menší oblasti. Nepřekvapuje ani velká pestrost slovtvorných prostředků, zejména u expresiv.

Zajímavé zobecňující pohledy přináší mapy syntaktické. Zobrazují společné slovtvorné jevy (např. mapa č. 75 zaměřená na sufixy *-áč/-án* ukazuje, že podoby s těmito příponami vytvářejí souvislý areál na středním a západním Slovensku). Tyto mapy také signalizují vztah určitých jazykových jevů k ostatním slovanickým jazykům.

Atlas slovenského jazyka III zaplňuje mezeru v dosavadním poznání slovenských dialektů. Jeho velikou předností je především bohatost jazykového materiálu. Přináší mnohdy zcela nové poznatky o členění slovenských nářečí. Tyto informace mají význam nejen pro studium dějin slovenského jazyka, ale i pro poznání jazykové diferenciace slovenské pospolitosti. Zároveň poukazují na vztah slovenštiny k ostatním slovanickým jazykům. Třetí svazek ASJ bude tedy pro své kvality vítaným zdrojem poučení nejen pro odborníky, ale i pro ostatní veřejnost.

Zuzana Macháčková

Juraj Valiska: Nemecké nárečie Dobšinej. Rimavská Sobota 1980, 312 str.

V edici Gemerské vlastivedné pohľady vyšla pozoruhodná kniha Juraje Valisky Nemecké nárečie Dobšinej. Na základě dvacetiletého výzkumu bulejnerštiny, jak se také německé nářečí Dobšinej podle tamního slova *bulejner* ve významu „který“ za spisovně *welcher*, *der* nazývá, uvádí autor na pravou míru dosavadní nesrovnalosti a rozpory v jednotlivých pracích zabývajících se mluvou této oblasti a polemizuje zejména se závěry E. Schwarze a J. Luxe. Základní chybou Schwarzovou bylo, že si vůbec nevšiml sociologických a kulturních podmínek, které ovlivnily vývoj dobšinského nářečí, u Luxe pak jednostranné tvrzení, že úpadek nářečí byl zaviněn „slovanickou správou“ tamního území.

Valiskova práce je cenná jednak tím, že popis a rozbor nářečí je podán na základě autentického materiálu, získaného magnetofonovými záznamy, jednak tím, že věnuje zvýšenou pozornost vlivům sociálních činitelů, zejména nových sociálních skutečností na vývoj nářečí.

Dnes stojí německé dobšinské nářečí bezprostředně před zánikem, ale příčiny tohoto stavu lze hledat již v 2. pol. 19. století. V té době došlo totiž následkem ekonomického úpadku k velké vlně vstěhovalectví, takže se počet obyvatel snížil na jednu třetinu. Příčiny zániku nářečí nelze vidět v „slovanické správě“ a v údajném zákazu hovořit německy na úřadech, jak uvádí Lux. Vůbec je třeba konstatovat, že se Lux neubrání nacionalistickým tendencím. Kromě toho poskytuje v nářečném lexiku mnoho prostoru vulgárním výrazům, což by mohlo vést ke zkresení morálního obrazu nositelů nářečí. Lux se dopouští i té chyby, že ovládnutí bulejnerštiny ztotožňuje s příslušností k německé národnosti.

V současné době mluví bulejnerštinou pouze 160 mluvčích a zhruba dalších čtyřicet jí rozumí. Většina mladých lidí ji považuje za anachronismus, pro lidi do 40 let je v podstatě cizím jazykem. Také generaci ve věkovém rozmezí 40–60 let je nářečí víceméně cizí. Aktivními uživateli bulejnerštiny jsou jen obyvatelé nad 60 roků, ale i u nich je užívání nářečí frekventováno přibližně stejně jako užívání slovenštiny. Německé nářečí Dobšinej tedy přestalo plnit své základní komunikativní funkce, nejběžnější se k němu obyvatelé Dobšinej uchylují v situacích afektových.

Z jednotlivých jazykových rovin věnuje autor největší pozornost hláskosloví a tvarosloví. V oblasti hláskosloví vychází ze starohornoněmeckého stavu a na jeho základě vyvrací nesprávné názory E. Schwarze a P. Trosta, že bulejnerština je dialekt „monoftongizující“ (oba badatelé předpokládali zánik původních starohornoněm. diftongů *ei*, *ou*, *öu*). Pokud jde o konsonantismus, vzhledem k minimu odchylek od